

CENAZE DEFNİ ve KABİR ZİYARETİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doç. Dr. Fikret Karaman*

İnsanın dünya üzerindeki fizikî varlığı sürekli olmayıp diğer canlılar gibi hayat ile ölüm çizgisi arasında sınırlıdır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanmıştır: “*Si-zi bir çamurdan yaratan sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır...*”¹ İnsana duyulan saygı, ölümü ile sona ermez. Tam tersine vefatından sonra da artarak devam etmektedir. Onun defnedildiği kabir ve kabristan, yakınları tarafından hasret ve ilgi odağı olmaktadır. Bu aşırı istek ve arzu, çoğu zaman; cenazeyi teçhiz, tekfin, mezarlığa nakil, kabre yerleştirme, mezarı kapatma, dua ve ziyaret gibi durumlarda insanı, bazı yanlışlıkların ve aşırılıkların içine sürüklemiştir. Günümüzde kabir ve türbe ziyaretlerinde gördüğümüz bid'at ve hurafeler de bunun uzantısı ve canlı örnekleridir. Ne yazık ki bu tür olumsuz davranışlar yüce dinimizin amelî ve itikadî prensiplerine gölge ve şüphe düşürecek derecede ön plana çıkmış bulunmaktadır. Bu nedenle biz araştırmamızda; “Cenaze Defni ve Kabir Ziyaret Üzerine Bir İnceleme” genel başlığı altında konuyu küçük dilimlere ayırarak bir değerlendirme yapmaya çalışacağız. Aslında İslam fıkıh, hadis ve kültürüne ilmihal bilgileri de dahil edildiğinde cenaze defni ve kabristanla ilgili çok geniş hükümler ve bilgiler vardır. Biz bu çalışmamızda konu hakkındaki tabii uygulamalardan çok, cenaze defni ve kabir ziyareti konusundaki bazı davranışların farklı inanç bid'at ve hurafe zeminine kaydırılmasındaki sakıncalara yer yer değinmek istiyoruz. Bilindiği üzere İslamiyet nerden gelirse gelsin ve hangi maksatla olursa olsun batıl inanç bid'at örf ve adetleri yasaklamıştır.

Cenaze; Arapça kökenli bir kelimedir. Çoğulu “Cenaiz”dir. Daha çok insan na'şı için kullanılır. Ruhun bedeni terk etmesi haline ölü ya da cenaze denir. İslam gelene-

* Elazığ Müftüsü.

1 En'am, 6/2.

ğinde ölmek üzere olan kişiye, *muhtazar*, öldükten sonraki haline *cenaze*, cenaze için yapılması gereken hazırlıklara *techiz*, yıkanmasına *gasil*, yıkandıktan sonra kefenlenmesine *tekfin*, tabuta konulup namazının kılınacağı yere ve daha sonra kabrine nakledilmesine *teşyi*, kabre konulmasına da *defin* denilmiştir.²

Kabir kelimesi, sözlük olarak insanın ölümünden sonra defnedildiği yere verilen isimdir. Türkçede daha çok “*ziyar edilen yer*” manasına gelen “*mezar*” kavramı da kabir kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Aynı kelimenin türevlerinden olan “*el-kabur*”, derin çukur ve yer, “*el-makber*” ise mezarlık (kabristan) anlamına gelmektedir.³

Kabir kelimesi tekil, çoğul veya başka türevler şeklinde Kur’an-ı Kerim’in sekiz ayrı yerinde zikredilmiştir.⁴ Sahih hadis kaynaklarında da kabir ve ona ilişkin hükümler hakkında müstakil bölümler düzenlenmiştir. Fıkıh kitaplarında ise cenaze bahsi ve devamında kabirle ilgili geniş açıklamalara yer verilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki tarihin her döneminde cenaze ve kabir daima insanın meşguliyet alanı içinde önemli bir yer tutmuş, bundan sonra da tutmaya devam edecektir.

1-İlk İşlemler: Her toplum kabul ettiği dinin prensiplerine göre cenaze ile ilgili çeşitli işlemler yapmaktadır. Bu cümleden olarak Hindular ölülerini yakmayı, Zerdüştiliğe inananlar onları “*Sessizlik Kuleleri*” diye isimlendirilen yüksek mekanlarda yırtıcı kuşlara terketmeyi, Yahudilik ve Hristiyanlar ise, örf ve adetlerine göre bazı işlemleri tamamladıktan sonra yine onları toprağa gömmeyi uygun görmüşlerdir. İslam dini ise, insanın maddî ve manevî hatırasına çok önem vermiştir. Ruhun bedeni terketmesi, onun yok olması anlamına gelmez. Bu nedenle insan öldükten sonra onun na’şı yakınları tarafından itina ile korunur. Göz kapakları ve ağzı kapatılır. Mümkünse sırt üstü yatırılır ve elleri iki yana uzatılır. Daha sonra defin için hazırlıklara başlanır, meşru ve ciddi bir mezar yoksa onu uzun süre bekletmek doğru değildir. Hatta *techiz* ve *tekfin* işlemlerinin sür’atle tamamlanarak defin hususunda acele etmek bile tavsiye edilmiştir. Hz.Peygamber (a.s) bu hususta şöyle buyurmuşlardır:

“*Cenazeyi defnetmekte acele ediniz. Eğer bu ölü iyi bir kişi ise, bu bir hayırdır. Onu(bir an evvel kabirlerdeki) hayır ve sevabına ulaştırmış olursunuz.Eğer bu cenaze iyi bir kişi değilse,bu da bir şerdir. Onu omuzlarınızdan çabuk indirip korsunuz.*”⁵

Hadiste kastedilen sür’at,ölüm kesinleştikten sonra *gasil*, *techiz* ve *tekfin* gibi işlemleri acele yapmaktır. Ancak bu davranış,diğer insanlara haber vermeye ya da ce-

2 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İst. 1993, c.7, s.353.

3 Mevlüt Sarı, *Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yayınevi, İst. 1982, s. 1192. Geniş bilgi için Bkz. Süleyman Toprak, *Ölümden Sonraki Hayat Kabir Hayatı*, Konya, 1990, s. 35.

4 Muhammed Fuad Abdulbaki, *el-Mu'cemü'l Müfehres*, Darü'l Hadi, Kahire, 1988, s.671.

5 Buharî, *Cenaiz*, 51.

naze namazı ve nakli için cemaatin toplanmasına mani olacak kadar telaşlı ve acele olmamalıdır. Hatta İbn Bezize gibi bazı alimler, ölümün layığıyla anlaşılması için, aradan bir gün ve gece geçmesinin daha uygun olduğu kanaatine varmışlardır.⁶ Günümüzde ise bu endişenin izale edilmesi için görevli bir hekim tarafından muayene edip ölümün gerçekleştiğine dair bir rapor düzenlenmesi en isabetli bir tedbirdir. İşte bu merhaleden sonra cenazeyi ailesinin gözü önünde bekletmek doğru değildir. Bir an önce cenaze namazı kılınarak asli mekanına emanet edilmesi yolunda gayret gösterilmelidir.

2-Alkışlamak: Geride kalanlar için; cenazenin techizi,tekfini, namazının kılınması,nakli ve defnindeki en önemli amaç, ahiret alemi düşünmek, ölümü hatırlamak ve ibret almaktır. Zira Kur'an-ı Kerim'de de ifade edildiği gibi her canlı bu anı tadacaktır. Aynı sıranın bir gün bize de geleceğini unutmamalıyız. "*Her canlı ölümü tadacaktır. ..*"⁷ "*Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!...*"⁸ Gerçekten acı, üzüntü, gözyaşı, ızdırap ve ayrılık ateşinin tuttuğu bir törende aykırı davranışta bulunmak o andaki teslimiyet, vecd ve samimiyetle uyumlu düşmemektedir. İşte uygun olmayan bu davranışlardan biri de cenaze nakli ve defni esnasında ona saygı adına tutulan alkışlardır. Tarih ve kültürümüzde cenaze ile alkışın birleştiği bir döneme rastlanmamaktadır. Alkış daha çok hayatta olanlara bağlılığını isbatlamak için el çırpma maksadiyle takdir hislerini dile getirmektir. Nitekim Osmanlı döneminde de yapılan birçok protokol hizmetlerinde alkışın bu amaçla icra edildiği görülmektedir.

Ancak Kur'an-ı Kerim'de dua,Kabeyi tavaf ve namaz kılmak gibi hallerde ıslık ve alkışın bir işaret olarak cahiliyye dönemi araplar tarafından kullanıldığı bildirilmektedir.Fakat onların bu eylemi ise Kur'an-ı Kerim'in şu ayetiyle kınanmıştır: "*Onların Beytullah yanındaki duaları da ıslık çalmak ve el çırpaktan başka bir şey değildir.*"⁹ Anlaşıldığına göre,müşriklerin bazı erkek ve kadınları Beytullah'ı çıplak olarak tavaf ediyorlardı. Tavaf esnasında parmaklarını birbirine kenetleyip ağızlarına götürerek ıslık çalıyorlar,bir taraftan da ellerini çırparak alkış tutuyorlardı. Bu da iddialarına göre onların duası idi. Islık ve el çırpma olayı dua, ibadet ve hatıra adına yapılmış olsa bile tasvib görmemiştir. Bu nedenle son yıllarda bazı cenaze törenlerinde toplanan kalabalıklar da el çırpmayı bir adet, hatta cenazeye karşı tabii bir görev ve anlayış haline getirmişlerdir. Oysa ki hangi amaçla olursa olsun bu eylem doğru değildir. Cenazeye olan saygı ve üzüntümüzün bir işareti olmaktan da uzaktır. Tersine

6 *Sahih-i Buhari Tercemesi* (Terc. Mehmed Sofuoğlu), Ötüken, İst. 1987, c.3, s.1240.

7 Al-i İmran, 3/185.

8 Nisâ, 4/78.

9 Enfal, 8/35.

ağıt yakmak ,yüksek sesle ağlayarak feryat etmek onu nasıl rahatsız ediyorsa, alkış ve ıslık gibi hiçbir ilmi mesnedi olmayan hareketler de onun ruhunun incinmesine sebep olur.Temennimiz bu davranış ve uygulamanın daha fazla yaygınlaşıp tabii bir teamül haline gelmeden önlenmesidir. Bu nedenle hem cenaze sahibi hem de cenaze törenlerine katılanlar yeterince aydınlatılmalıdır.

3-Çelenk ve Diğer Bid'atlar: Fert ve toplumun gerçek değerlerini olumsuz olarak etkileyen bid'at ve hurafeler cenazeye ilişkin işlemleri de etkilemiştir. Cenazenin defin süreci içinde eve, cami bahçesine veya mezarlığa çelenk hazırlayıp göndermek de tabii bir ihtiyaç gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Gittikçe yaygın hale gelen bu davranış da, israf ve şekil yönünden cenaze adabına uygun düşmemektedir. Ancak İslam dini genel olarak ağaç dikmeyi ve yeşilliği korumayı özellikle kabristanların iç ve dış çevresinin ağaçlandırılmasını tavsiye etmiştir. Konu hakkında İbn Abbas'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerife göre Hz. Peygamber (a.s.) azab edilmekte olan iki kabre uğradı da:

"Bunlar muhakkak azab ediliyorlar. Hem de bunlar büyük bir işten dolayı azab edilmiyorlar. Bunlardan biri idrardan sakınmaz idi. Diğeri de koğuculuk ederdı." buyurdu. Sonra Peygamber (a.s.) yaprakları koparılmış taze bir hurma dalı aldı ve bunu ikiye böldü. Kabirleri üzerine bunlardan birini dikti. Sahabiler: Ya Rasulellah! Bunu niçin yaptınız.?diye sordular. Rasulellah (a.s.); *"Bu dallar kurumayıp taze kaldığı müddetçe, bu iki kabir sahibinden azabın hafiflemesini ümid ederim."* buyurdu.¹⁰ Kabirlere ağaç dikilmesinin manevî faidesi Hz. Peygamber (a.s)'ın bu fiilinden ve sözlerinden anlaşılmaktadır. Kur'an'daki şu ayet de bu hususu te'yd etmektedir: *"...Hiçbir şey hariç değil, hepsi O'na hamd ile tesbih eder. Fakat siz,onların tesbihini iyi anlamazsınız...."*¹¹ Kabristana dikilen ağaç da, canlı kaldıkça onun zikrinden ve esintisinden kabir sahibi faydalanacaktır. Böylece ağacın maddî, sıhhî, medenî ve manevî kıymetinin ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Ancak cenaze ile ilgili yapılması gereken işlemlerin arasına çoğu zaman bilgisizlik ,menfaat te'mini, bazen de eski din ve kültürlerin etkisinde kalınarak bid'at ve hurafelerin karıştığı görülmektedir. İşte cenazeye çelenk gönderilmesi cenazenin katafalka konularak uzun süre bekletilmesi, saygı duruşunda bulunulması, görev yaptığı yer veya yerlere götürülerek başında konuşmalar yapılması, cenazenin bekletildiği yerlerde veya kabrin başında mum yakılması gibi davranışlar, bid'atların en çok dikkat çekenleri arasındadır. Defin sırasında veya daha sonra ölü için para karşılığında Kur'an okutmak, hatim indirmek, yine ölü için muhtelif gün ve yıl dönümlerinde

10 Buharî, Cenaiz, 81.

11 Isrâ, 17/44.

mevlid okutmak, ziyafet vermek doğru değildir. Elbette ölüm nedeniyle Kur'an okunmasının hem okuyana hem de kendisi için okunana sevaba vesile olacağı ümit edilir. Ancak bu işlemin başkasına para ile yaptırılması ve Kur'an okuyanların da Allah rızasını değil, menfaati amaçlamaları durumunda, o fiilin ibadet olma niteliğini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca cenazenin yedinci, kırkıncı, elli ikinci gecesini gibi belli gün ve gecelere tahsis edilerek icra edilen hatim ve mevlid merasimleri hakkında da Kur'an ve sünnete dayalı bir bilgi veya tavsiye mevcut değildir. Kabrin yanında namaz kılmak, üzerine mescid inşa etmek, mum yakmak ve bez bağlamak da bazı geçmiş dinlerin kalıntısı olan bid'atlardandır.

4- Cenazenin Toprağa Gömülmesinin Hükümü: Cenaze için en hayırlı olanı, acele hazırlanıp uygun bir mezarlığa defnedilmesidir. Zira ölüyü gömülmeden toprak üzerinde bırakmak, ona saygısızlık olur. Çünkü insan şerefli ve hürmete değer bir varlıktır. Bu değer onun hem şekline hem de huy, tabiat ve karakterine verilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu hususa şöyle işaret etmiştir: "*Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık...*"¹², "*Biz insanı en güzel biçimde yarattık.*"¹³ İnsana verilen bu saygı ve değer ölümle sona ermez. Tam tersine onun na'sının korunması ve yakınları tarafından usulüne uygun bir biçimde defni gerekmektedir. Bütün fakih ve müfessirler şu ayetleri cenazenin defnine delil olarak göstermişlerdir: "*Derken Allah; kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyeyen bir karga gönderdi. (Katil kardeş) "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu.*"¹⁴ Bu ayeti kerimeden anlaşıldığına göre Hz. Adem (a.s.)'ın oğlu, Kabil, Habil'i öldürdükten sonra nasıl defnedeceğini bilmiyordu. Çünkü insanlar arasında yeryüzünde ilk ölüm olayı, bu hadise ile meydana gelmiştir. Yahut bu işi yapan katil, bir ölünün gömüldüğüne şimdiye kadar şahit olmamıştır. Her iki ihtimalde de ortak olan yön cenazenin toprağa gömülmesi ile ilgili işlemin öğretilmesi ve teşvik edilmiş olmasıdır. Şu ayet de bu hususu te'vid etmektedir: "*Biz, yeryüzünü dirilere ve ölümlere toplanma yeri yapmadık mı?*"¹⁵ Ölümlerin toplanma yerinden maksat, onların defnedilirken bir araya getirildikleri kabristana işaret etmektedir.¹⁶ Bu yüzden bütün fakihler ölüyü gömmenin farz-ı kifaye olduğunda ittifak etmişlerdir.¹⁷ Sözü buraya kadar getirmişken kabir, kabir hayatına ve oraya defnedilen insanların amellerine ya da alınacak ibretlere dikkatimizi çeken şu ayetlerin meallerine de göz atmakta yarar vardır:

12 İsrâ, 17/70.

13 et-Tîn, 95/4.

14 Maide, 5/31.

15 Mürselât, 77/25-26.

16 Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâli Kerim*, İst. 1953, c.3, s.1129.

17 Vehbe Zuheyli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi* (Terc. Komisyon) Risale, İst. 1994, c.3, s.72.

*“Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır.”*¹⁸

*“Sonra onun canını aldı ve kabre soktu.”*¹⁹

*“Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; Onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resulünü inkar ettiler ve fâsık olarak öldüler.”*²⁰

*“... Yıldızlar döküldüğü, denizler birbirilerine katıldığı, kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman, insanoğlu (yapıp) gönderdiklerini ve (yapmayıp) geride bıraktıklarını bir bir anlar.”*²¹

*“Kabirlerde bulunanlar dirilitilip dışarı atılanlar ve kalplerde gizlenenler ortaya konduğu zaman insan (halinin ne olacağını) düşünmez mi?”*²²

*“Çocukluk sizi o derece oyaladı ki, nihayet kabirleri ziyaret ettiniz.”*²³

*“Ey iman edenler! Kendilerine Allah’ın gazap ettiği bir kavmi dost edinmeyin. Zira onlar, kafirlerin kabirlerdekinden (onların dirilmesinden) ümit kestikleri gibi ahiretten ümit kesmişlerdir.”*²⁴

5- Cenazenin Defin İşlemi: Ölüm olayı tahakkuk edince cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, namazın kılınması ve kabristana nakli gibi yeni bir süreç başlamaktadır. Bu esnada cenaze sahiplerinin üzüntülü ve yapılacak işlemler bakımından deneyimli olmadıkları da dikkate alındığında bazı yanlış davranışların içine düşmeleri muhtemeldir. Bu nedenle en yakın komşu ve cami görevlilerinin cenaze ile ilgilenerek yardımcı olmaları isabetli olur. Cenazenin en yakın kabristana defni daha uygundur. Hz. Peygamber (a.s.) Uhud şehitlerini buldukları yerde defnedilmelerini tavsiye etmiştir. Medine’deki Bakî kabristanına nakline gerek duyulmamıştır. Ayrıca Şam, Mısır, Yemen ve Anadolu gibi yerlerde savaşırken şehit olan Ashap ve Tabii’nin aynı yerde defnedildikleri görülmektedir. Bu hususta Hanefi ve Maliki müctehidleri cenazenin bir yahut iki mil mesafeye nakline cevaz vermişlerse de aynı yerdeki kabristana defni mendup saymışlardır. Çünkü bu durumda defnin te’hir ve ölüye gösterilmesi gereken hürmetin çiğnenmesi söz konusudur. Hanbeliler de cesedler, ruhların çıktığı yerde defnedilir diyerek mazeret olmadan cenazenin bir başka beldeye naklini mekruh saymışlardır. Bu hususta Hz. Aişe (r.a.) kardeşi Abdurrahman (r.a.)’ın Medine’ye on iki mil mesafede bulunan Habeşi’de vefatı üzerine Mekke’ye

18 Hacc, 22/7.

19 Abese, 80/21.

20 Tevbe, 9/84.

21 İnfitar, 82/2-4.

22 Adiyat 100/9-11.

23 Tekâsür, 102/1-2.

24 Mümtehine, 60/13.

nakledilmesine memnun kalmadığı, başta haberi olsaydı buna izin vermeyeceği şeklindeki açıklamasını delil göstermişlerdir.²⁵

Dikkat edilecek diğer bir husus da daha önceden açıklandığı gibi cenazenin ihtiyaçtan fazla bekletilmemesidir. Hz. Peygamber (a.s.)'ın dönemindeki uygulama da bu istikamette olmuştur. Ölüm kesinleştikten sonra na'sı, ailesinin gözü önünde hapsedip bekletmek doğru değildir. Cenaze bir an önce istirahatgahına tevdi edilmelidir.

6- Ağlamak, Ağıt Yakmak: Cenazenin defninden önce veya sonrasında ya da kabir ziyaretinde ağlamak caizdir. Çünkü bu insanlardaki acıma ve merhamet duygusunun dışı yansımasıdır. Buna rağmen Yüce Allah sabır ve teslimiyet içinde acı ve musibetlere tahammül edenleri de övmüştür: *“O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman; Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler.”*²⁶ Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) oğlu İbrahim vefat edince hüzün ve teessüründen dolayı göz yaşlarını tutamamıştır. Bu olayı gören sahabe; *“siz de mi ağlıyorsunuz, oysa ki siz ölüye ağlamayı yasaklamıştınız.”* sorusu üzerine Resulullah şu cevabı verdi: *“Hayır! Ben ancak iki sesi men ettim. Bunlar yüzlerinin tırmanması, yakalarının yırtılması ve musibet anındaki yüksek sesle ağıttır.”*²⁷ Öyle anlaşılıyor ki sesini yükselterek ağlamak, çirkin söz söylemek, bağırıp çağırmak, ağıt yakmak, üst başını dövmek ve yolmak doğru değildir. Hatta bu taşkınlıklar sonucunda cenazenin rahatsız olacağı yine Hz. Peygamber (a.s.) tarafından açıklanmıştır: *“Ölü, arkasından ailesinin ağlaması yüzünden azap görür.”*²⁸ Başka bir hadiste de bu tür davranışlar cahiliyye adeti olarak telakki edilmiştir: *“Ölüler için avuç içi ile yanaklarını yırtan, cahiliyet çağrısı ile feryad ve figan eden kimse bizden değildir.”*²⁹ Bu ve benzeri hadisler ölü için yüz, baş dövme-yi, yaka yırtmayı, çeşitli sözler söyleyerek feryâd ve figanla bağırıp çağırmayı açık olarak nehyetmiştir. Bu çeşit cahilane hareketler ilâhî hükme razı olmamayı gündeme getirir. Bu olumsuz davranışların tamamı yasaklanmıştır. *“Bizden değildir”* sözü nehyede mübalağa ifade etmektedir. Gerçekte ise, *“Bizim sünnetimize uymamıştır”* demektir. Yoksa müslümanlıktan tamamiyle çıkar demek değildir. Bilindiği gibi sünnet ehline göre masiyet işlemek, ma'siyet sahibi olan mü'mini; o ma'siyetin helal olduğuna itikad etmedikçe imandan çıkarmaz.

7- Kabirlerin Şekli: Kabrin kokuya mani olacak ve yırtıcı hayvanların eşip ölü-yü çıkarmasına mahal bırakmayacak şekilde derin kazılması gerekir. Baş ve ayak tarafların geniş olması, kible cihetinde lahdin açılması, cenazenin göğsünün ise kibleye doğru gelecek şekilde yerleştirilmesi tavsiye edilmiştir. Kabrin bilinmesi için ze-

25 Müslim, Cenaiz, 16; Sünen-i Tirmizi, Cenaiz, 29.

26 Bakara, 2/156.

27 Sünen-i Tirmizi, Cenaiz, 24.

28 Sünen-i Tirmizi, Cenaiz, 23.

29 Buhari, Cenaiz, 35.

minden bir karış yükseltilmesi uygundur. Kabri tümsek yapmak dört köşe veya dümdüz yapmaktan daha faziletlidir. Baş ucuna taş koymak da caizdir. Bu hususta Hz. Enes İbni Malik (r.a.)'in anlattığına göre Resulullah (a.s.) Osman b. Maz'un'un kabrini bir taşla işaretlemiştir.³⁰

Kabri kireç ile sıvamak, üzerine bina yapmak, yanında geceleme, üzerinde mescit inşa etmek, kabri öpmek, tavaf etmek, türbeden hastalığa karşı şifa istemek mekruhtur. Bu durumla ilgili bazı hadisler rivayet edilmiştir. Ebu Said (r.a.) naklediyor: *“Resulullah (a.s.) kabir üzerine bina yapılmasını yasakladı.”*³¹ Hz. Aişe (r.a.) ise şöyle bir olay rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (a.s.) hasta olduğu zaman kadınlardan bazısı Habeşistan'da gördükleri bir kiliseyi konuştular. Ona Mari'ye (Meryem Ana) kilisesi deniyormuş. Daha sonra Resulullah'ın zevcelerinden Ümmü Seleme ile Ümmü Habibe Habeşistan arazisine gitmişlerdi. Bunlar o kilisenin güzelliğini ve içindeki suret ve timsalleri zikrettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) başını yukarı kaldırdı ve şöyle buyurdu: *“Onlar kendilerinden iyi bir kimse çıkıp da vefat ettiği zaman, onun kabri üzerine bir mescid bina ederler, sonra o binaya bu suretleri (resimleri) yaparlar. İşte onlar Allah katında mahlukatın en şerlileridir.”*³² Bu ve benzeri hadislerden anlaşıldığına göre; iyi kimselerin kabirleri üzerine mescid bina edilmesi ve kabir sahiblerine ibadeti andırır bir biçimde ta'zim etmek dinen yasaklanmıştır. Hz. Peygamber (a.s.), bu ta'zim gitgide, oranın bir put edinilmesine ve putlara ibadet etmeye götürür diye yasaklamıştır. Bundan dolayı kabirleri mescid edinmek resimleri asıp dikmek, bir ölünün hatırasına ta'zimen kabrinin başında namaz kılmaktan nehy buyurulduğu gibi, mutlak olarak kabristana karşı namaz kılmaktan da nehy buyurulmuştur.³³

Alimler umumiyetle, kabir üzerine yazı, nakış, kabartma gibi işlemler yapmanın da caiz olmadığını söylemişlerdir. Ancak Hanefi alimleri kabrin tanınması maksadıyla üzerine ölünün ismi, doğumu, vefatı, beyit ve benzer ibarelerin yazılmasında sakınca görmemişlerdir.

8- Kabir Ziyareti: Tarihin her döneminde kabir ziyareti insanın özel ilgi, merak ve heyecanına sebep olmuştur. Kabirlere *“mezar”* denmesinin bir gerekçesi de budur. Çünkü mezar ziyaret edilen yer manasına gelmektedir. Bu nedenle günümüzde; *“mezarı ziyaret”* kavramı, *“Kabri ziyaret”* kavramından daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

30 İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte*, Feza Gazetecilik, İst., c. 17, s. 133.

31 Canan, a.g.e., s.134.

32 Buhari, Cenaiz, 71.

33 Mehmed Sofuoğlu, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, Ötüken, İst. 1987, c.3. s.1264, Dipnot Açıklaması.

Başlangıçta iyi niyetle yapılan kabir ziyaretleri zamanla ifrat çizgisini aşarak bid'at, hurafe ve batıl inançları gündeme getirmiştir. Gün gelmiş mezarlıklar umut kapısı haline gelmiştir. Başları darda kalan, hastalıklarına deva arayan hekes mezarlıklara koşmuştur. Hatta İslam'ın doğuşu sırasında Arabistan'daki müşrikler bile ölümlerden medet bekliyorlardı.³⁴

İnsanlara "*Tevhid Akidesi*"ni getiren İslamiyet başlangıçta, şirk, küfür ve batıl inançların canlanmasına yol açabilecek bütün davranışları yasaklamıştır. Kabir ziyareti de bunlardan biridir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) İslam'ın itikadî prensipleri müslümanlar tarafından iyice anlaşılıp gönüllere yerleşinceye kadar kabir ziyareti konusunda dikkatli ve temkinli davranılmasını istemişlerdir. Ancak iman prensipleri kalplere kökleşip yerleşince eski yasaklar da tedricen kaldırılmıştır. Artık kabirlere tapınma endişesi ortadan kalkınca ziyaret yasağına da son verilmiştir. Şu hadisler de bu hususu teyid etmektedir: "*Size kabir ziyaretini yasaklamıştım. (Şimdi buna izin veriyorum) Onları ziyaret ediniz.*"³⁵

"*Sizi kabirleri ziyaret etmekten men etmiş idim. Fakat şimdi Hz. Muhammed'e annesinin kabrini ziyaret etmesi için izin verildi. Siz de kabirleri ziyaret edin! Çünkü bu ziyaret size ahireti hatırlatır.*"³⁶

Enes İbn Malik (r.a.) ise şu hadisi nakletmiştir: Hz. Peygamber (a.s.) bir kabir yanında ağlamakta olan bir kadını yanından geçti de, o kadına:

- "*Allah'a ittikaa et ve sabreyle*" buyurdu. Kadın:
- "Benden uzaklaş, sen benim musibetimle musibetlenmedin, dedi.

Kadın Hz. Peygamber (a.s.)'ı tanımıyordu. Kadına:

- Bu zat Hz. Peygamber (a.s.)'dır, denildi.

Bunun üzerine kadın Hz. Peygamber (a.s.)'ın evine gitti. Orada kapıcılar (bekçiler) bulamadı. Hz. Peygamber (a.s.)'ın yanına girdi de:

- Ben seni bilemedim, dedi Hz. Peygamber (a.s.):
- "*Sabır ancak musibetin birinci darbesi sırasındadır.*" buyurdu.

Evet kabir ziyareti hakkında benzer manalar ihtiva eden başka hadisler de vardır. Fakat biz bu kadarını yeterli gördük. Ancak gerek hadis gerekse fıkıh kaynaklarında kabir ziyaretleriyle ilgili farklı yorum ve tartışmalar olmuştur. Bu hususta şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür:

34 Toprak, a.g.e., s.417 vd.

35 Müslim, Cenaiz, 36.

36 *Sünen-i Tirmizi*, Cenaiz, 60.

1- İslam'ın ilk yıllarında bilinen sebeplerle kabir ziyaretlerinin yasaklandığı doğrudur. Ancak şartlar normale döndükten sonra kabir ziyareti için ruhsat bizzat Hz. Peygamber (a.s.) tarafından verilmiştir. Hatta ziyaret, erkekler için müstehaptır. Çünkü ondan maksat ölümü ve ahireti hatırlatmaktır. Zira bu husus önceki hadiste de ifade edilmiştir.

2- Kadınların kabir ziyaretine gelince bu hususta bazı görüş ayrılıkları olmuştur. Olayın detayına geçmeden önce Buhari'nin naklettiği ve az önce metnini aldığımız Enes bin Malik'in hadisi hakkındaki merhum Kâmil Mirâs'ın yorumunun bir bölümünü buraya almak istiyorum: "Kabir ziyaretine mutlak anlamda ruhsat verilmiştir. Ziyaretçinin erkek veya kadın olması, ziyaret edilen kabrin müslim veya gayri müslime ait bulunmasının arasında bir fark yoktur. Çünkü hadiste böyle bir ayırım yapılmamıştır. Kabir ziyareti hakkındaki ibaha, umumi bir mubah kılınmadır. Nitekim kabir ziyaretinden nehiy ve vaktiyle umumi idi, sonra bu nehiy nesh edildi ve umuma mübah kılındı. Erkekler için de, kadınlar için de caiz oldu. Kadınlar için kabir ziyaretinin mübah olduğuna taraftar olan alimlerin dayandıkları en kuvvetli delil İbni Abdilberr'in Temhid'de Abdullah İbn Ebi Muleyke'den rivayet ettiği şu haberdur: İbn Ebi Müleyke şöyle demiştir: Hz. Aişe bir kerre kabristandan geliyordu. Kendisine:

- Ey mü'minler anası, nereden geliyorsun diye sordum, Aişe:

- Kardeşim Abdurrahman İbn Ebi Bekr'in kabrini ziyaret ettim, oradan geliyorum, dedi.

Ben ona:

- Resulullah kabirleri ziyaretten nehyetmez mi idi? Dedim.

Hz. Aişe:

Evet vaktiyle nehyetmiş idi, fakat sonra ziyaret edilmesini emretti, dedi.

Hem Hz. Aişe (r.a.)'ın bu beyanı, hem de benzer hadislere istinaden alimler cumhurunun vardıkları ortak kanaata göre kadınlar için kabir ziyaretinin mübah olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu ziyaretin erkek-kadın karışık olarak yapılması halinde fesatlığa vesile olabileceği için kabir ziyaretine genç kadınların iştiraki doğru bulunmamıştır. Yalnız kadınlara ait ziyarette ise böyle bir mahzur olmadığından, genç ihtiyar diye bir ayırımı lüzum görülmemiştir.

Fakat burada Ebu Dâvûd'un, İbn-i Abbâs (r.a.)'dan rivayet ettiği şu hadisi de hatırlatmakta yarar vardır: "*Allah, kabirleri ziyaret ve kabirleri secdegah ittihaz eden, kabirlere kandil yakan kadınlara lanet etsin.*" İbn-i Abdi'l Berr, "Bu hadis kable'l ibâha varid olmuştur. Şu kadar ki, genç kadınlar, fitneden emin olmayacaklarından bunların kabir ziyaretine gitmemeleri daha hayırlıdır." diyor.³⁷

37 *Sahih-i Buhari Muhtasari, Tecrid-i Sarih, Terc. (Mütercim Kamil Miras) Diyanet İşl. Bşk. 1968, c.4, s.373.*

Kurtubî de, aynı hadisin açıklamasında şunları söylemektedir: “Yaşlı kadınlarla gençler, ziyaretin erkek, kadın karışık olmasıyla kadınlara mahsus ziyaret olması arasında fark vardır. Genç kadınların kabirlerde erkeklerle dolaşmaları müstelzim-i fesâd olduğu için haramdır. Fakat yaşlı kadınlar için erkeklerle müşterek ziyaret olsa bile mubahtır. Husûsi kadınların ziyaretlerine gelince, bu ziyarette yaş farkı aramağa lüzum yoktur. Kadınların erkeklerden münferid bu ziyaretleri genç kadınlar için de mubahtır.”³⁸

Ancak kadınların sık sık kabirlerde gezip dolaşmaları aile işlerini yüz üstü bırakmaya sebep olacağı gibi bu gezintilerde izhâr-ı teberrec ve ziyet eylemeleri de çok muhtemeldir. Daha ziyâde tehlikeli bir cihet ve kesretle ziyaret itiyadının ve kabirlerle mülâzemetin kabirlere ta’zim ve ibadet yalnız ve münhasıran Cenab-ı Hakk’â aid olduğundan bu dakika-i Şer’iyyeyi farketmeyen kadınların böyle kesretle kabir ziyaretlerinin hiç de farkında olmayarak şirke müeddî olmasından çok korkulur.”³⁹

Yine Kâmil Mirâs’ın Buhariyi Şerheden Aynî’ye atfen işaret ettiği şu satırları da buraya almakta yarar vardır: “Zamanımızda ziyaret-i kubur kadınlara mekruhtur, belki de haramdır. Hususiyle Mısır kadınları ki, bunların çoğu fitne ve fesad için kabir ziyaretine giderler. Kabir ziyaretine ruhsat verilmesi ahireti düşünmek, ölülerden ibret almak ve zühdî bir hayat yolu tutmak içindir. Bu gaye ile bugünün örfü ve göre-neği tamamiyle muhalif bir haldedir.”⁴⁰

Fakat Hanefî müctehidleri başta olmak üzere alimlerin çoğunluğu kabir ziyareti hakkındaki “İbahanın umumi olduğu” görüşündedir. Nitekim bu husustaki nehiy ve başlangıçta umumi idi. Tehlike ortadan kalkınca herkese serbest kılındı. Burada erkek ve kadın ayırımı yapılamaz. Çünkü kabir ziyareti ahireti hatırlatmaktadır. Kadınların da ölümden ibret almaya ihtiyaçları vardır. Ancak kadınlar ziyarette bulunurken tesettüre, erkeklerle karışmamaya ve ziyaretin bütün prensiplerine uymaları hususundaki hassasiyet her zaman saklıdır. O halde kadınları mezarlıkları ziyaretten uzaklaştırma yerine onlara ziyaretin dini ve sosyal kültürünü vermek daha uygundur.

3- Kadın ve erkeklerin mezarlıkları ziyaret esnasında orada medfun bulunan insanları usulüne uygun selamladıktan sonra şöyle dua etmeleri gerekir: “*Selam size ey gerçek dünyanın mü’min ve müslüman sakinleri. İnşallah biz de yakında size katılacağız. Allah’dan size ve bize afiyetler vermesini dileriz.*”⁴¹ İşte ziyaret için mezarlığa varan kimsenin orada yatan ölülere selam vermesi halinde onların bu selamı duydukları anlaşılmaktadır. Böylece ölüler hem kendilerine verilen selamdan, hem de gelen

38 a.g.e., s.373.

39 a.g.e., s.373.

40 a.g.e., s.373.

41 Müslim, Cenaiz, 35.

ziyaretçiden haberdardırlar. En faziletli ziyaret Cuma, Cumartesi, Pazartesi ve Perşembe günleri yapılan ziyarettir. Sünnet olan kabirleri ayakta ziyaret etmek ve yine ayakta dua etmektir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) da kabir ziyaretini bu şekilde yaptı.⁴²

9- Ölülerden Yardım Beklemek: Daha önceden açıklandığı gibi kabir ziyaretinin temel esprisi ahiret hayatının hatırlanmasına vesile olmasıdır. Bu yüzden kabristanda medfun bulunanlara sadece dua edilir. Yoksa onlar insanların bağışlanmaları için kul ile Allah arasında bir vasıta olarak kabul edilemezler. Esasen böyle bir yetki de ölümlere verilmemiştir. Bu nedenle onlardan şefaahat istemek ve kendilerinden bağışlanmalarını talep etmek, ya da kabirlerinin başı ucunda yapılan duanın kabule daha yakın olduğunu düşünmek caiz değildir.

Hz. Peygamber (a.s.)'ın kabri bile ziyaret edilirken, O'nun duvarlarını öpemez, yüz-göz süremez. Öpmek ve istilam etmek ancak Beytullah için caizdir. Kabirlere her ne suretle olursa olsun ibadet ve benzeri şekillerle ta'zim göstermek putperestliğe kadar götürür. Oysa ki İslam'ın temeli "*Tevhid Akidesi*"dir. Onsuz Cenab-ı Hak'tan af ve mağfiret istenemez. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz, bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar, Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah ile iftira etmiş olur.*"⁴³

Şu ayette ise salih bir toplumun kendi aralarında sevilen insanların kabirleri üzerinde ibadet etmeleri, onlara ta'zim göstermeleri sonucunda heykellerini yaparak putperestliğe ve küfre düştükleri bildirilmektedir: "*Ve dediler ki; sakın İlahlarınızı bırakmayın; hele Ved'den Suvâ'dan, Yeğûs'tan Ye'ûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!*"⁴⁴

Kabir ve türbeleri mescid haline getirmek de caiz değildir. Orada namaz kılan sadece Allah'a ibadet etmeyi amaçlamış olsa bile durum aynıdır. Çünkü bu davranış biçimi zamanla kabirde yatandan dolayı ona dua etmek suretiyle aşırılığa götürecektir. İşte bu yüzden Hz. Peygamber (a.s.) yalnızca Allah'a ibadet için de olsa, kabrin ibadet yeri haline getirilmesine izin vermemiştir. Böylece Allah'a ortak koşmaya bir kapı açılmasını engellemiştir.⁴⁵ Konu ile ilgili bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Sizden öncekiler kabirleri mescid ediniyorlardı. Sakın kabirleri mescid edinmeyiniz, sizi bundan sakındırıyorum.*"⁴⁶

Kabir ve türbeye kurban adamak da caiz değildir. Hatta başka bir maksatla adanan kurbanı bir kabrin başında kesmek de doğru değildir. Çünkü kurban sadece Allah için kesilir. Oysa ki kurbanın bu tür yerlerde sık sık kesilmesi halk arasında alış-

42 Zuheyli, a.g.e., s.90.

43 Nisa, 4/48.

44 Nuh, 71/23.

45 *Ibn Teymiye Külliyyatı*, Tevhid Yayınları, İst. 1986, c. 1, s.238.

46 Muvatta, Sefer, 85.

kalık halini alır. Artık zamanla bu kurban sadece kabir veya türbede bulunan kişinin hatırasına tahsis edilebilir. Ayrıca Allah dostu kullara yakın olmak amacıyla onların kabirlerine para atılması, mum yakılması, kandillerine yağ dökülmesi baş ucuna çaput, bez ve iplik bağlanması gibi hareketler de doğru değildir. Günümüzde kendisini boşlukta hisseden birçok insan bu tür davranışlara tevessül ederek kendisine bir güç, dayanak, ümit ve çıkış yolu aramaktadır.

“Çünkü ölümler için yapılmış adaklar yaratılmış bir şey için yapılmış olmaktadır. Oysa adak bir ibadettir. Yaratılmış bir şeye ise ibadet edilemez.”⁴⁷ Eğer kişi, ölünün Allah’ın gücü dışında olaylar üzerinde tasarrufta bulunma (etkileme) gücünün bulunduğu inanırsa bu inanç onu küfre kadar götürebilir.

10- Cenaze Hakkında Caiz ve Tavsiye Edilen Hususlar: Yüce dinimiz insana hayatında olduğu gibi vefatından sonra da büyük değer vermiştir. Özellikle ölüm hali gerçekleşince, onun kötülükleri, suçları ve olumsuz yönleri araştırılmaz. Aksine sağlığındaki iyilikler ile güzel huy ve davranışları anılmaya özen gösterilir. Sevgili Peygamberimiz (a.s.) bu hususta şöyle buyurmuşlardır:

“Ölümlerinizin iyiliklerini anın ve kötülüklerden sarfı nazar edin.”⁴⁸

Ölen insan hayatta iken yapmış olduğu iyi ameller sebebiyle fayda göreceği gibi, geride kalan yakınları tarafından işlenen hayırlardan da nasiblerini alırlar. Ölümünden sonra verilen sadaka kendisine yapılan dua ve istiğfar da geçerlidir. Nitekim yaptığımız mu’tad dualarımızın çoğunda hem hayatta hem de ölmüş mü’minlerin bağışlanmasını istiyoruz. Sağlığında usulüne uygun vasiyeti varsa ona da bağlı kalınır. Kendisi için Kur’an-ı Kerim okunur. Maddî borçları ödenir. Mubah, müstehap veya farz ameller cinsindeki adaklar yerine getirilir. Hatta yerine bedel olarak hacca gidilebilir.

Ölmüş insanın ardından maddî ve manevî iyiliklerin yapılabileceğine işaret eden şu hadisleri de buraya almakta yarar vardır:

1- “Bir adam Resulullah (a.s.)’ın yanına gelerek: “Ey Allah’ın Resülü, babam Mekke’ye kadar yürümek ve orada bir deve kurban etmek üzere adakta bulunmuştur. Ancak bu adağını yerine getiremeden öldü. Onun yerine bir başkasının yürütmesi ve benim mülkümden bir devenin onun adına kurban edilmesi durumunda, adağı yerine getirilmiş olur mu?” diye sordu. Resulullah (a.s.) da şöyle buyurdu:

“Evet, onun adına adağını yerine getir ve onun adına kurban kes. Onun yerine yürü. Şimdi düşün, babanın üzerinde bir adama ait borç olsaydı ve sen kendi malından babanın borcunu ödemiş olsaydın, alacaklı olan adam memnun olmaz mıydı? Yüce Allah’ın rızasının alınması bundan daha önceliklidir.”⁴⁹

47 Said Havva, *El-Esas Fi’s-Sünne İslam Akaidi*, (Terceme, Komisyon) AKSA, İst. 1992, c.10, s.593.

48 *Sünen-i Tirmizi*, Cenaiz, 33.

49 *Sünen-i Nesai*, Kitabü’l Vesaya, 6/253.

2- Ebu Hureyre (r.a.) da şöyle rivayet etmiştir: “İnsan vefat edince üç şey hariç dünyadaki ameliyle ilişkisi kesilir. Ancak bu üç şey dolayısıyla amel defterine sürekli hayır yazılır. Bunlar; Sadaka-i cariye, kendisinden istifade edilen bir ilim ve eser ile kendisine dua eden salih bir evlat geride bırakmaktır.”⁵⁰

3- Yine bir gün Benî Seleme’den bir adam gelerek:

- “Yâ Resulallah! Ana ve babamın vefatlarından sonra onlara yapabileceğim bir iyilik var mıdır?” diye sordu. Resul-i Ekrem (a.s):

- “Evet, onlara hayır dua eder, onlar için istiğfar eder, vasiyetlerini yerine getirir, akrabalarını görüp gözetir, dostlarına da ikram edersin.” buyurdu.⁵¹

Konuyu, dünya ve ahiret aleminin birbirinin tamamlayıcısı olduğunu belirten şu ayetle bitirelim: “Onlardan bir kısmı da: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru! derler.”⁵²

50 Sünen-i Nesai, Kitabü'l Vesaya, 6/251.

51 Riyâzü's-Sâlihîn Terc., c.1, s.374.

52 Bakara, 2/201.